

*П.В. Хряпінський,
кандидат юридичних наук, доцент
(Запорізький національний університет)*

Спiрні питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, підстави звільнення, порядок звільнення.

Конституція України у ст. 59 та ч. 2 ст. 63 закріпила право підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на правову допомогу та захист. Забезпечення цього права є однією з основних засад кримінального судочинства, важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинуватих осіб.

Ролі адвокатури у кримінальному судочинстві останнім часом приділяється значна увага. Разом з тим, як слушно зазначає Т.В. Варфоломєєва, окрім організаційних і процесуальних проблем діяльності адвокатури у цілому й адвокатів-захисників зокрема, залишаються не вирішеними як у теоретичному, так і у практичному аспекті питання про гарантії адвокатської діяльності, засоби і способи, що використовуються захисником у здійсненні захисту, не розроблені тактичні прийоми й основні положення методики захисту, а також конкретні методики ведення захисником різних категорій справ, не вирішено багато інших складних й принципових питань [1, 3].

У зв'язку з розробкою та обговоренням проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) на сторінках правових видань жваво дискутується процесуальний ста-

тус захисника, форми та методи захисту, збалансованість прав та обов'язків протидіючих сторін процесу — обвинувачення та захисту, а також суду як незалежного арбітра. Особливо гострою є проблема превалювання прав, свобод та законних інтересів людини над інтересами держави. Україна є суверенною, незалежною, соціальною, правовою державою, головною ознакою якої є примат людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, які визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 1, 3 Конституції). Проте, якщо правам підозрюваного, обвинуваченого, підсудного приділяється значна увага, то права й процесуальне положення потерпілого знаходиться у занепаді. Підвищенню впливу потерпілого на вирішення кримінально-правових конфліктів сприяють випадки закриття кримінальних справ й звільнення від кримінальної відповідальності, що зазначені у ст. 45, 46 Кримінального кодексу України (далі — КК).

Звільнення від кримінальної відповідальності — це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень

певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК, та у порядку, встановленому КПК. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК, здійснює виключно суд.

За 2005 р. судами загальної юрисдикції звільнено від кримінальної відповідальності 11,9 тис. осіб [2, 38].

Чинне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство дещо змістили центр тяжіння у досліджуваному питанні, віддавши перевагу судовому розгляду випадків звільнення від кримінальної відповідальності. Згідно з ч. 2 ст. 44 КК вирішення питання про закриття справи у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності покладено виключно на суди, які повинні діяти в порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством. Пленум Верховного Суду України у постанові № 12 від 23 грудня 2005 р. “Про судову практику застосування судами України законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності” (далі — Постанова № 12) звернув увагу судів на те, що направити до суду справу з постановою про її закриття у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності можуть прокурор, а за його згодою — також слідчий. Зазначена постанова має бути вмотивована: крім даних про особу, у цьому процесуальному документі мають бути наведені докази вчинення злочину, а також обставини, на підставі яких прокурор або слідчий дійшов висновку про необхідність закриття кримінальної справи [3, 16].

Таке вирішення досліджуваного питання є цілком виправданим. До 2001 р. КПК надавав право на закриття кримінальних справ за так званими не реабілітуючими обставинами, до яких відносяться й випадки звільнення від кримінальної відповідальності, крім суду, також прокурору, слідчому і органу дізнання за згодою прокурора, які

були вправі закрити кримінальну справу, коли буде визнано, що на час проведення дізнання, попереднього слідства внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило характер суспільно небезпечного або ця особа перестала бути суспільно небезпечною (ст. 7) або передати особу, яка вчинила діяння, що містить ознаки злочину, який не являє великої суспільної небезпеки, на поруки громадській організації або трудовому колективу за наявності їх клопотань про це, прийнятого на загальних зборах (ст. 10). Формально і зараз ст. 6 КПК дозволяє органам дізнання та слідчому за певних обставин не порушувати кримінальну справу, а порушену — закрити. Але фактично ця норма не застосовується, тому що після введення у дію нового КК передбачено виключно судовий порядок вирішення цих справ.

У Загальній частині КК передбачено наступні види звільнення від кримінальної відповідальності: 1) у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45); 2) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46); 3) у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47); 4) у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48); 5) у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49), 6) неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97), 7) неповнолітніх у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106), 8) на підставі закону України про амністію (ст. 86), 9) на підставі акту помилування (ст. 87).

Звільнення від кримінальної відповідальності на підставах ст. 45 і ст. 46 КК, у порядку, встановленому ст. 7² і ст. 8 КПК здійснюється у зв'язку з дійовим каяттям і примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим мають загальні підстави. У ст. 45 КК зазначено: “Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або

усунула заподіяну шкоду”. Ст. 46 КК передбачає: “Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду”.

Об’єднує ці два загальні види звільнення імперативність припису щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності за умов встановлення сукупності підстав. Це означає, що за встановлення підстав, передбачених зазначеними статтями, суд зобов’язаний без будь-яких умов звільнити особу від кримінальної відповідальності [4, 62-63].

Матеріально-правовими підставами цих видів звільнення є сукупність обставин, а саме: 1) вчинення злочину невеликою тяжкості, 2) вперше, 3) особа щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 45); особа примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 46).

Встановлення першої обставини, як правило, не є складним. Умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення певного умисного злочину, незалежно від того, закінчено його чи ні, вчинений він одноособово чи у співучасті. Згідно з ч. 2 ст. 12 КК злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м’яке покарання. Налічується понад 210 злочинів, які віднесені до злочинів невеликої тяжкості, і вони містяться майже в усіх розділах Особливої частини КК.

Особою, яка вчинила злочин уперше, вважається така, котра раніше взагалі не вчиняла будь-яких злочинів або раніше вчинила злочин, проте в установленому законом порядку судимість було знято або погашено. Вчинення триваючого або продовжуваного злочину, двох або більше злочинів невеликої тяжкості,

які утворюють сукупність (за винятком реальної), не може бути перепорою для застосування ст. 45 і ст. 46 КК. Також уперше вчиненням потрібно вважати злочин, вчинений після звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставах передбачених ст. ст. 45, 46, 47, 48, 49, 86, 87, ч. 1 ст. 97, 106 КК. Саме про таку ситуацію згадує О.О. Дудоров щодо застосування заохочувального припису ч. 4 ст. 212 КК де зазначено, що особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені ч. 1 та 2 ст. 212 КК, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов’язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня) [5, 66]. З цією позицією не згодні Я. Кураш і М. Йоффе, які вважають, що не можна необмежено звільняти осіб від кримінальної відповідальності [6, 585; 7, 68].

На наш погляд, остання точка зору не є обґрунтованою. Одним з юридичних наслідків звільнення від кримінальної відповідальності є те, що факт вчинення злочину втрачає будь-яке кримінально-правове значення. Так, згідно з ч. 4 ст. 32 КК повторність як різновид множинності злочинів відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, а ч. 1 ст. 33 КК прямо передбачає, що при вирішенні питання про наявність сукупності злочинів не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом. Набрання законної сили постановою (ухвалою) суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності є актом, що свідчить про припинення кримінально-правових відносин між особою, що вчинила злочин, і державою. Це означає також, що з цього моменту дана особа вже не несе обов’язку відповідати перед державою за

вчинене, не може нести тягаря кримінальної відповідальності. Оскільки звільнення від кримінальної відповідальності може мати місце лише до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, то особа, яка звільняється від кримінальної відповідальності, природно, вважається такою, що не має судимості [4, 76].

Можна погодитися, що при неоразовому застосуванні щодо одного і того ж правопорушника такої норми її сенс як заохочувального припису дійсно втрачається. Тому у плані вдосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності потребує вирішення питання про те, наскільки доцільно звільняти від кримінальної відповідальності особу, щодо якої раніше вже приймалась постанова про звільнення від кримінальної відповідальності.

Третя обставина є комплексною, позитивною посткримінальною поведінкою особи. Згідно зі ст. 45 КК дійове каяття утворюють: 1) щире розкаяння у вчиненому злочині; 2) активне сприяння розкриттю цього злочину; 3) повне відшкодування завданих цією особою збитків або усунення заподіяної шкоди. Верховний Суд України поставив крапку у суперечці - чи достатньо однієї з перелічених підстав, чи повинна встановлюватися їх сукупність. У ч. 3 п. 3 постанови № 12 зазначено, що дійове каяття полягає в тому, що після вчинення злочину особа широко покаялась, активно сприяла його розкриттю та повністю відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду. Відсутність хоча б однієї із зазначених складових виключається звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК. Виняток можуть становити лише випадки вчинення злочину чи замаху на нього, внаслідок яких не заподіяно шкоди або не завдано збитків [3, 14].

Узагальнення судової практики “Про практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ”, опрацьоване суддею Верховного Суду України С.М. Міщен-

ком (далі — Узагальнення), показало, що деякі місцеві суди Рівненської області та м. Івано-Франківська, Калуський, Косівський і Тисменицький районні суди Івано-Франківської області спрощено підходили до зазначеної норми закону і закривали справи лише за наявності однієї з цих ознак, тоді як заподіяну шкоду відшкодовано не було. У постановках деяких судів Вінницької і Львівської областей як підстава для звільнення від кримінальної відповідальності вказувалося лише дійове каяття, але у мотивувальній частині не зазначалось, у чому воно полягає [8, 30].

Щире розкаяння передбачає визнання особою факту вчинення злочину, відверте, справжнє визнання своєї провини та щирий жаль з приводу цього і осуд своєї поведінки. “Щире розкаяння” є складовою більш змістовного поняття “дійове каяття” та підкреслює у ньому суб’єктивне ставлення винного до вчиненого злочину. Крім суб’єктивного моменту щирого розкаяння, про його об’єктивно свідчать конкретні дії особи — активне сприяння розкриттю злочину, повне відшкодування заподіяних збитків або усунення заподіяної шкоди. Разом з тим, ми приєднуємося до погляду О.О. Житного, що більш вдалою була б вказівка на повне визнання особою своєї вини у вчиненому злочині [9, 125].

Активним сприянням розкриттю злочину слід вважати надання особою органам дізнання або досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи. Повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди полягає в добровільному задоволенні винним або іншими особами, зокрема батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної злочином матеріальної та моральної шкоди.

Звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК передбачає встановлення, крім перших двох обставин,

також те, що винна особа примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. З приводу примирення між потерпілим і особою, що вчинила злочин, існує розбіжність думок. Так, ряд дослідників під примиренням розуміють оформлену в належній процесуальній формі відмову потерпілого від своїх попередніх претензій та вимог до особи, яка вчинила злочин, відмову від притягнення її до кримінальної відповідальності або прохання закрити вже порушену проти неї кримінальну справу [10, 49-50], інші вважають, що примирення це досягнутий мир (порозуміння) між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим, тобто факт відновленого безконфліктного стану між цими особами [11, 101]. На наш погляд, примирення є домовленістю (угодою) між потерпілим та особою, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння про достатнє, з точки зору потерпілої особи, відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної їй шкоди. Ініціатива щодо саме такого вирішення конфліктного правовідношення може належати будь-кому (винному, потерпілому, захиснику, слідчому, прокурору), але прийняття остаточного рішення про примирення, природно, належить потерпілому. З цього приводу необхідно підтримати пропозицію Л.В. Головка про доцільність включення до кримінально-процесуального законодавства припису про обов'язок органу дізнання, слідчого, прокурора, суду протокольно роз'яснювати право і форми примирення між потерпілим та винним [12, 125].

Звільнення винного від кримінальної відповідальності та закриття справи з зв'язку з примиренням із потерпілим можливе тільки в разі відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. На відміну від дійового каяття законодавець не наполягає саме на повному відшкодуванні, тому що в основі цього виду звільнення лежить примирення потерпілого з особою, яка вчинила злочин.

Так, постановою судді Нікопольського місцевого суду Дніпропетровської області на підставі ст. 46 КК, у порядку ст. 6, 7¹, 8 КПК було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілою особою обвинуваченого З., який тривалий час злісно ухилявся від сплати коштів на утримання двох неповнолітніх дітей (аліментів). На час подання клопотання адвоката З. повністю визнав свою провину, примирився з потерпілою, відшкодував у повному обсязі заборговані виплати, про що був складений відповідний протокол [13].

Стаття 47 КК передбачає: “Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості та щиро покаялася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку”, а у ст. 48 КК вказується: “Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час розслідування або розгляду справи в суді внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною”.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки та у зв'язку із зміною обстановки об'єднує те, що воно розповсюджується на більш широке коло осіб, які вперше вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, та має факультативний, необов'язковий, дискреційний характер правового припису для суду. Це означає, що за наявності підстав, передбачених зазначеними статтями, суд вправі, але не зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності. Окрім того, звільнення за ст. 47 КК носить умовний

характер, тобто умовою звільнення є те, що протягом року особа виправдає довіру колективу, не ухилитиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.

У п. 6 Постанови № 12 зазначено, що кримінально-правовим наслідком виконання особою умов передачі на поруки є остаточне звільнення її від кримінальної відповідальності за вчинений злочин після закінчення зазначеного строку (без ухвалення судового рішення), а наслідком недодержання нею хоча б однієї з наведених умов – притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин [3, 14].

Процесуальною підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки є належним чином оформлений протокол загальних зборів колективу підприємства, установи чи організації, що містить клопотання колективу, членом якого є особа, про передачу її на поруки. Звернення з клопотанням, крім колективу, можуть ініціювати сам обвинувачений або його родичі, потерпілий, а також прокурор, слідчий чи особа, яка проводить дізнання.

Згідно з ч. 2 ст. 47 КК у разі порушення умов передачі на поруки особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин. У цьому випадку суд за наявності рішення колективу підприємства, установи чи організації, прийнятого на загальних зборах, про відмову від поручительства за взяті ними на поруки особу, яка протягом року з дня передачі її на поруки не виправдовує довіру колективу, ухиляється від заходів виховного характеру та порушуватиме громадський порядок, вирішується питання про кримінальну відповідальність цієї особи (ч. 1 ст. 13 КПК).

Стаття 48 КК передбачає дві альтернативні (самостійні) підстави звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок зміни обстановки: 1) втрата діянням суспільної небезпеки; 2) втрата особою

суспільної небезпеки. Зміна обстановки повинна відноситися тільки до фактичних обставин вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості, що мали місце після вчинення злочинного діяння. Природно при цьому співставлення двох сукупностей фактичних обставин — тих, що існували на момент вчинення злочину та тих, що виникли на момент розгляду справи у суді. На цю обставину обґрунтовано звертає увагу Ю.М. Грошевий: “В основі зміни обстановки лежать такі факти об’єктивної дійсності, встановлені судом, які, по-перше, мали місце після вчинення злочину, по-друге, внаслідок саме цих обставин злочин втратив суспільну небезпечність або підсудний перестав бути суспільно-небезпечним...” [14, 80-81].

У наукових дослідженнях виділяють два види обстановки, що існували на час вчинення певною особою злочину. Перший вид обстановки — це обстановка вчинення злочину в широкому розумінні цього слова: як об’єктивних умов, що характеризують соціальні, економічні, політичні, духовні, міжнаціональні, воєнні, міжнародні, природні, організаційні, виробничі та інші процеси в масштабах країни, регіону, області, міста, району, підприємства, установи, організації, побуту, сім’ї тощо. Другий вид обстановки — це обстановка, що склалася навколо особи під час вчинення нею злочину, тобто об’єктивні (зовнішні) умови життя та діяльності, в яких перебувала дана особа під час вчинення злочину і які значною мірою впливали на її суспільну небезпечність. “Вочевидь, в такий спосіб, — звертає увагу Ю.В. Баулін, — відповідна обстановка і повинна бути встановлена на момент вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості з тим, щоб порівняти й оцінити її зміну на час розслідування або розгляду справи в суді. При цьому необхідно встановити безпосередній зв’язок між зміною відповідної обстановки, що відбулася протягом певного часу з дня вчинення злочину до моменту роз-

слідування або розгляду справи в суді, та втратою діянням або особою суспільної небезпечності” [4, 149-150].

За змістом ч. 2 ст. 11 КК суспільна небезпека, яка притаманна злочину, має місце там, де діяння заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду фізичній або юридичній особі, суспільству або державі. Тому для застосування ст. 48 КК необхідно встановити, що після вчинення певного злочину обстановка змінилася таким чином, що вчинене діяння вже не є суспільно-небезпечним. Особу можна визнати такою, що перестала бути суспільно-небезпечною, у разі, коли вона сама або обстановка навколо неї зазнала таких змін, що унеможливають вчинення нею нового злочину. Зміна обстановки повинна бути настільки суттєвою, щоб вплинути на суспільну свідомість, яка в нових умовах не сприймає суспільно-небезпечним діяння, яке в старій обстановці становило значну суспільну небезпечність. Так, значна кількість кримінальних справ, порушених у час дії КК 1960, за спекуляцію, комерційне посередництво, порушення правил про валютні операції тощо були закриті, а особи звільненні від кримінальної відповідальності внаслідок зміни обстановки в умовах переходу економіки на ринкові відносини [10, 55].

Звільнення від кримінальної відповідальності при втраті діянням характеру суспільно-небезпечного слід відрізнити від випадків декриміналізації даного діяння, при якому законодавець виключає його з числа кримінально протиправних. У такому разі діють правила про зворотню дію кримінального закону, що усуває караність діяння (ч. 1 ст. 5 КК).

У правозастосовчій практиці сталим є положення, що суспільна небезпечність особи знаходить своє віддзеркалення у вчиненому злочині. Зазвичай до змін обстановки навколо особи, яка вчинила злочин, відносять події, які настали як з її волі (наприклад, перехід на іншу роботу, не пов'язану з матеріальною відповідальністю, переїзд на інше місце мешкання

та розрив з кримінальним оточенням, реєстрація шлюбу з потерпілою особою, проведений добровільно курс лікування від алкоголізму чи наркоманії тощо), так і незалежно від її волі (звільнення особи з посади, що унеможливорює вчинення службового зловживання, призив на військову службу, нещасний випадок, внаслідок якого особа стала інвалідом тощо). Так, постановою судді Енергодарського місцевого суду Запорізької області на підставах ст. 48 КК, у порядку ст. 7 КПК у зв'язку із втратою суспільної небезпечності особою, яка вчинила злочин, була звільнення від кримінальної відповідальності Д., яка незаконно виробляла, зберігала та збувала алкогольні напої у м. Енергодарі Запорізької області (ч. 1 ст. 204 КК), при цьому як фактичні обставини було враховано похилий вік, інвалідність та стан здоров'я винної особи, які, на думку судді, свідчили про втрату нею суспільної небезпечності [15].

Особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК, якщо з дня вчинення нею злочину до набрання вироком законної сили минули такі строки: 1) два роки — у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; 2) три роки — у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі; 3) п'ять років — у разі вчинення злочину середньої тяжкості; 4) десять років — у разі вчинення тяжкого злочину; 5) п'ятнадцять років — у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Відповідно до ст. 11¹ КПК таке звільнення носить імперативний (обов'язковий) та безумовний характер. Підставами для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності є наявність трьох умов у сукупності: 1) вчинення особою злочину, на який поширюється давність; 2) закінчення строків давності після вчинення конкретного злочину;

3) строк давності після вчинення злочину не переривався й не зупинявся.

Строк давності є певним проміжком часу, із закінченням якого припиняються кримінально-правові відносини, що виникли з моменту вчинення злочину. У теорії і практиці важливим є правильне визначення початку і закінчення строку давності. Початковим моментом витоку строку давності є “день вчинення злочину” (ч. 1 ст. 49). У літературі є дискусійним питання початку обчислювання строку відносно злочинів з матеріальним складом. Висловлено дві позиції: згідно з першою, строк давності треба обчислювати з моменту настання суспільно-небезпечних наслідків [16, 140], прибічники другої вважають, що цей строк починається з часу, коли особа вчинила дію (бездіяльність), яка є ознакою об’єктивної сторони злочину [17, 207]. Перша точка зору, на нашу думку, є більш обґрунтованою й послідовною. Початковим моментом обчислювання строків давності має бути момент закінчення злочину, який у свою чергу залежить від законодавчої конструкції того чи іншого складу злочину. Для формальних складів злочину — це час вчинення суспільно-небезпечних діянь, для матеріальних — настання суспільно-небезпечних наслідків, для усічених цей час перенесений на стадії готування або замаху на злочин [18, 97-98]. Саме зі сталою позицією визначення моменту закінчення злочину більшість дослідників

пов’язують початок строку давності для триваючих й продовжуваних злочинів. Строк давності у відношенні триваючих злочинів обчислюється з дня фактичного припинення дії чи бездіяльності з волі або мимо волі особи, а стосовно продовжуваних злочинів — з дня вчинення останнього тотожного діяння з числа тих, що об’єднані єдиним злочинним наміром і складають продовжуваний злочин. Отже, початковим моментом строку давності є початок нової доби, яка настає після доби, протягом якої був вчинений злочин. Кінцевим моментом спливу строків, зазначених у пп. 1-5 ч. 1 ст. 49 КК і обчислюваних повними календарними роками, є закінченні останньої доби відповідного року.

При вирішенні питання про закриття кримінальної справи відповідно до ст. 7, 7¹, 7², 8, 9, 10, 11¹ КПК та звільнення особи від кримінальної відповідальності суд зобов’язаний з’ясувати думку потерпілого і в разі закриття справи повідомити про це потерпілого та його представника. Потерпілий або його представник можуть оскаржити рішення про закриття справи в апеляційному порядку. У відповідності до ч. 3 ст. 248 і ч. 4 ст. 282 КПК апеляції, касаційні подання чи скарги (якщо справу розглядав апеляційний суд по першій інстанції) на постанову або ухвалу про закриття справи у зв’язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності сторони можуть подати протягом семи діб із дня винесення цього рішення.

Список літератури:

1. *Варфоломеева Т.В.* Защита в уголовном судопроизводстве. — К.: Институт адвокатуры при КГУ имени Тараса Шевченко, 1998. — 204 с.
2. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2005 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 6.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. “Про судову практику застосування судами України законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності” // Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 2.
4. *Баулін Ю.В.* Звільнення від кримінальної відповідальності. — К.: Атіка, 2004. — 296 с.
5. *Дудоров О.* Проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правового компромісу у сфері оподаткування // Прокуратура. Людина. Держава. — 2004. — № 12.

6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. — 1193 с.
7. *Йоффе М.* Кримінально-правові та процесуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків // Право України. — 2002. — № 10.
8. Про практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ // Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 2.
9. *Житний О.О.* Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. — Харків: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2004. — 152 с.
10. *Аликперов Х.Д.* Освобождение от уголовной ответственности. — Воронеж: НПО “МОДЕК”, 2001. — 128 с.
11. *Перепада О.* Примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим як засіб виконання превентивних завдань кримінального права // Право України. — 2000. — № 10.
12. *Головка Л.* Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. — 1997. — № 8.
13. Архів Нікопольського місцевого суду Дніпропетровської області, кримінальна справа № 1-1305/05.
14. *Грошевой Ю.М.* Освобождение от уголовной ответственности в стадии судебного разбирательства. — Харьков: Вища школа, 1979. — 168 с.
15. Архів Енергодарського місцевого суду Запорізької обл., кримінальна справа № 1-145/02.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — 1104 с.
17. *Келина С.Г.* Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности. — М.: Наука, 1974. — 232 с.
18. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 480 с.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется судебная практика и современное законодательство, которым регулируются вопросы освобождения от уголовной ответственности.

SUMMARY

The article analyses court practice and modern legislation that regulate the issues of freeing from criminal responsibility.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального та адміністративного права*

Подано 11.09.06